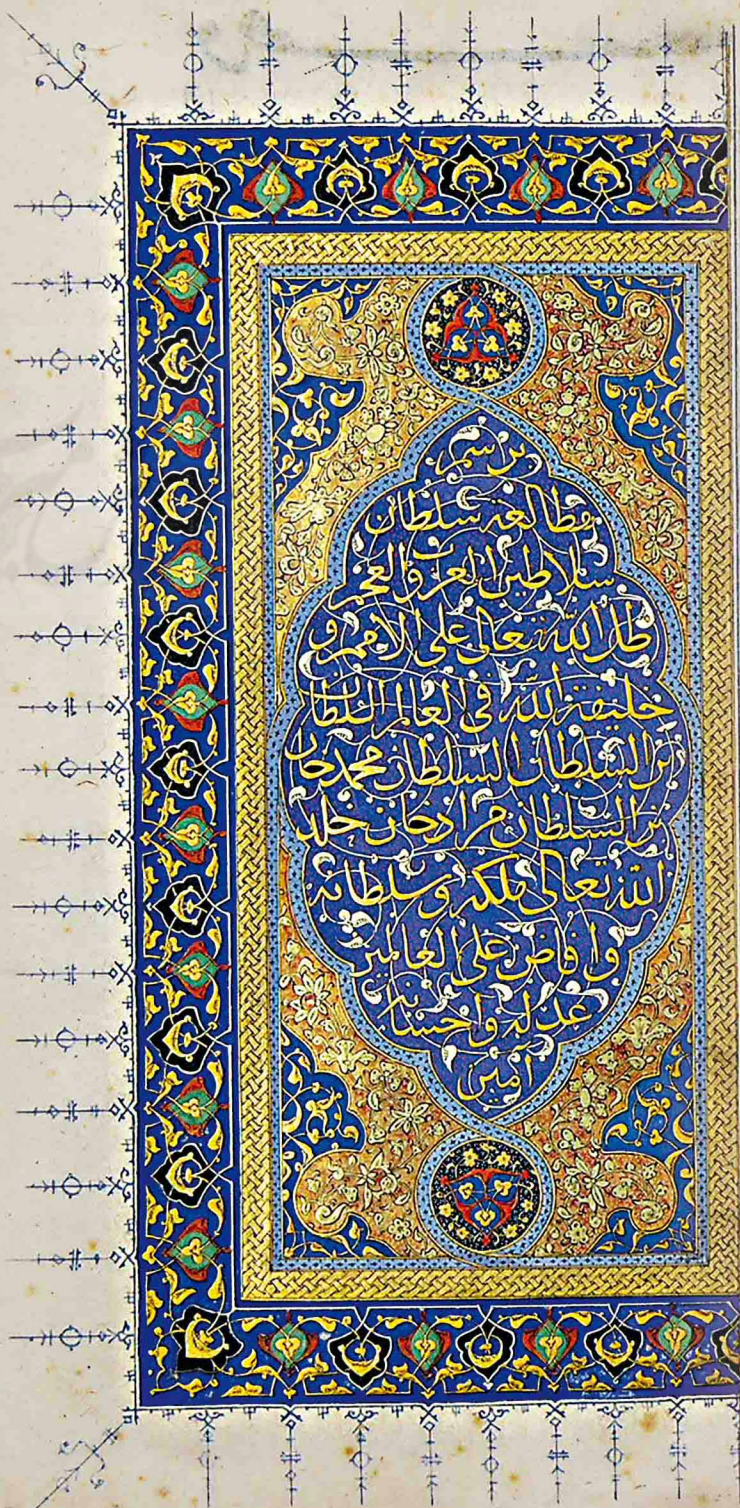

گزارش میراث

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال هفتم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۱ [انتشار: زمستان ۱۴۰۳]

- جلال متینی و خدمات او به میراث مکتوب فارسی • تخبیر الکلام، اثری نویافته از سیف‌الدین اسفرنگی در سبب نزول بعضی از آیات قرآن / بهروز ایمانی • یادمانی از دوره سلجوقی در حلب / احمد عاصبار • برخی واژه‌ها و اصطلاحات مغولی در الوصایل الی الریابیل / علی صفری آق‌قله • به نیروی بازوی کیخسروی: درباره نام گرجی الهوردی خان / محمدصادق میرزا ابوالقاسمی • برای محافظت و از روی مهرورزی: اعمال عاطفی در نقاشی‌های نسخه‌های خطی ترکی - ایرانی دوران مدرن متقدم / کریم‌تین گروبر، ترجمه: نسترن بجایی • سه یادداشت ریشه‌شناسی: بشکول، بزکول، بشول، بزکول، بشکولین؛ دیزه؛ بلج / حسن رضایی باغ‌بیدی، ترجمه: میلاد بیگلر • شواهدی بر درستی ترجمه بنداری از «ماده سهر» به «ناقه بنت ثلاثین» / حسین شهرابی • درباره مفردات و رباعیات حسینعلی میرزا فرمان‌فرما / علیرضا خزایی • درآمدی بر محصلات فهرست‌نویسی نسخ خطی فارسی در لهستان؛ نگاهی گذرا به نسخ خطی بهار دانش در ورشو و طوطی‌نامه در ورسلاو / ستاسواف آدام یاشکونسکی • اشعار نویافته خالص استرآبادی / سید هادی میرقاسمی • درنگی بر تصحیح احسن القصص؛ سنجش متن تصحیح‌شده احسن القصص با نسخه اساس (محفوظ در کتابخانه چلبی عبدالله ترکیه) / سید رضا موسوی هفتادر • نقد و بررسی تفاوت ضبط‌های زرین‌قنانه با دست‌نویسی نویافته / صادق ارشی • ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۵) / سید احمدرضا قائم‌مقامی • زندگی و آثار فریدون بیگ / نصرالله صالحی

فهرست

سرتن

جلال متینی و خدمات او به میراث مکتوب فارسی..... ۳-۴

بسمه

- تخیر الکلام، اثری نویافته از سیف‌الدین اسفرنگی در سبب نزول بعضی از سوره و آیات قرآن / بهروز ایمانی ۵-۹
- یادمانی از دوره سلجوقی در حلب / احمد خاچه‌یار ۱۰-۱۲
- برخی واژه‌ها و اصطلاحات مغولی در الواسیل الی الرسایل / علی صفری آوقلمه ۱۳-۱۹
- به نیروی بازوی کیخسروی: درباره نام گرجی اللوردی خان / محمّدصادق میرزا ابوالقاسمی ۲۰-۲۲
- برای محافظت و از روی مهرورزی: اعمال عاطفی در نقاشی‌های نسخه‌های خطی ترکی - ایرانی دوران مدرن / مقدم / کریستین گرویر: ترجمه: سرتن نجانی ۲۳-۵۰
- سه یادداشت ریشه‌شناختی: بشکول، پزکول، بشول، پزگول، بشکولیدن؛ دیزه؛ بلوچ / حسن رضایی باغبیدی: ترجمه: میلاد بیگلر ۵۱-۵۴
- شواهدی بر درستی ترجمه بنداری از «ماده سهر» به «ناقه بنت ثلاثین» / حسین شهرابی ۵۵-۶۳
- درباره مفردات و رباعیات حسینعلی میرزا فرمان‌فرما / علیرضا خزایی ۶۴-۶۹
- درآمدی بر معضلات فهرست‌نویسی نسخ خطی فارسی در لهستان: نگاهی گذرا به نسخ خطی بهار دانش در ورشو و طوطی‌نامه در ورسلاو / ستانیسواف آدام باشکوفسکی ۷۰-۸۰
- اشعار نویافته خالص استرآبادی / سیدهای میرآقایی ۸۱-۸۷

نقد و بررسی

- درنگی بر تصحیح احسن القصص؛ سنجش متن تصحیح‌شده احسن القصص با نسخه اساس (محفوظ در کتابخانه چلبی عبدالله ترکیه) / سیدرضا موسوی هفتاد ۸۸-۹۹
- نقد و بررسی تفاوت ضبط‌های زرین‌قبانامه با دست‌نویسی نویافته / صادق ارشی ۱۰۰-۱۱۳

پژوهش‌های باستان‌شناختی

- ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۱۵) / سید احمدرضا قائم‌مقامی ۱۱۴-۱۱۷

ایران در متون و منابع عثمانی (۲۸)

- زندگی و آثار فریدون بیک / نصرالله صالحی ۱۱۸-۱۲۲

صاحب امتیاز:

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر و سرویستار: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ دیجیتال: میراث

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و
 ابوریحان، ساختمان فروردین (شماره ۱۱۸۲)، طبقه دوم.

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.com
 gozaresh@mirasmaktoob.ir

بها: ۶۰۰،۰۰۰ ریال

روی جلد: دست‌نویسی مورخ ۸۷۰ق از تحریر
 المجسطی، اثر نصیرالدین محمد بن محمد بن حسن
 الطوسی (۵۹۷-۶۷۲ق)، که به رسم خزانه سلطان محمد
 فاتح (۸۴۸-۸۸۶ق) انتساخته شده و اکنون به شماره
 ۱۳۶۰ در مجموعه فیض‌الله افندی در کتابخانه ملت
 (استانبول) نگهداری می‌شود.

راهنمای نویسندگان و خوانندگان

- آرای مندرج در نوشته‌ها لزوماً منطبق با نظر گزارش میراث نیست.
- گزارش میراث در پذیرش و ویرایش مقالات مختار است.
- نقل مطالب این نشریه با ذکر مأخذ مجاز است.
- مقالاتی که پذیرفته نشده‌اند، بازگردانده نمی‌شوند.
- نسخه ویراسته و نهایی مقالات، حتی‌المقدور با تأیید نویسندگان به چاپ خواهد رسید.

از نویسندگان می‌خواهیم به نکات زیر توجه فرمایند:

- مقالات ارسالی نباید پیش‌تر در نشریه‌ای منتشر، یا همزمان به نشریات دیگر تحویل شده باشد؛ در غیر این صورت، مجله از چاپ دیگر مقالات نویسنده معذور است.
- نوشته‌های خود را به صورت تایپ‌شده با نرم‌افزار Word و به نشانی gozaresh@mirasmaktoob.ir بفرستید.
- تصاویر، جدول‌ها و نمودارها جداگانه و با فرمت JPEG یا TIFF ارسال شوند.
- به همراه مقالات مترجم، رونوشت متن اصلی و اطلاعات کامل کتاب‌شناختی مقاله ترجمه‌شده فرستاده شود.
- در مقالات نقد و بررسی، لازم است تصویر روی جلد کتاب، نیز مشخصات کتاب‌شناختی آن درج شود؛ شامل موارد زیر:
 - نام مؤلف. عنوان کتاب. نام مصحح/ مترجم. محل چاپ: ناشر، سال چاپ.
 - ارجاعات به صورت زیر تنظیم شود:
 - نام خانوادگی، تاریخ انتشار: [جلد/ شماره صفحه (مثلاً: افشار، ۱۳۸۹: ۲۱۲)].
 - تبصره: اگر ارجاع بعدی به اثری دیگر از همان نویسنده باشد، به جای نام خانوادگی: همو؛ اگر ارجاع بعدی به همان کتاب باشد، به جای نام خانوادگی و تاریخ نشر: همان؛ اگر ارجاع بعدی عین ارجاع قبلی باشد: همانجا.
 - کتابنامه در پایان مقاله به ترتیب الفبایی، بر اساس نام خانوادگی یا نام شهر مؤلفان، بدین شیوه تنظیم شود:
 - کتاب: نام خانوادگی/ نام شهر، نام (تاریخ انتشار). عنوان کتاب. [نام مترجم، مصحح و...]. [شماره ویراست]. محل نشر: ناشر. (مثلاً: آذرنوش، آذرتاش (۱۳۸۷). چالش میان فارسی و عربی. ویراست دوم. تهران: نشر نی).
 - مقاله در مجله: نام خانوادگی، نام (تاریخ انتشار). «عنوان مقاله». [نام مترجم]. نام نشریه، دوره یا سال، شماره: شماره صفحات. (مثلاً: صادقی، علی اشرف (۱۳۶۸). «یک قاعده آوایی». مجله زبانشناسی، سال ششم، ش ۲: ۶۲-۷۴).
 - مقاله در دانشنامه، مجموعه مقالات و...: نام خانوادگی، نام (تاریخ انتشار). «عنوان مقاله». [نام مترجم]. در: نام دانشنامه/ مجموعه مقالات. زیر نظر/ به کوشش. محل نشر: ناشر. شماره صفحات. (مثلاً: خالقی مطلق، جلال (۱۳۸۱). «اهمیت و خطر مأخذ جنبی در تصحیح شاهنامه». در: سخن‌های دیرینه. به کوشش علی دهباشی. تهران: افکار. ص ۲۸۵-۳۱۲).
 - دستنویس: نام شهر، نام. عنوان کتاب. شماره دستنویس و کتابخانه. تاریخ کتابت. نام کاتب. (مثلاً: نیشابوری، معین‌الدین محمد بن محمود. بصائر یمنی. دستنویس ش ۳۵۸۴ کتابخانه ملی تبریز. مورخ پنجشنبه ۴ جمادی الاول ۶۸۰ق. به خط ابی‌الخیر محمد بن ابی‌بکر خراسانی تفتازانی.)

جلال متینی و خدمات او به میراث مکتوب فارسی

چالش کشید و برای نمونه تلاش کرد تا نشان دهد که چگونگی کتابت حرف «ژ» در نسخه‌های قدیم نکته‌ای است که باید در آن دقت کرد. او نشان داد که در بسیاری از دستنویس‌های کهن، حرف «ژ»، در جایی که حتماً «ژ» بوده، با سه نقطه کتابت شده‌است و هر گاه در کلمه‌ای، مانند «کزدم»، حرفی با «ز» نگاشته شده‌باشد، به احتمال بسیار قوی آن کلمه با «ز» ادا می‌شده‌است. در واقع او این دیدگاه را که «در نسخه‌های قدیم ژ را با یک نقطه می‌نوشته‌اند، همان‌گونه که پ و چ را» به چالش کشید و نشان داد که درباره حرف «ژ» این تصور نادرست است. نوشته‌های او مقدماتی بود که موجب شد پژوهشگران پس از او توجه بیشتری به رسم الخط دستنویس‌های قدیم نشان دهند و در این باب از سهل‌انگاری بپرهیزند. او در چند مقاله و ویژگی‌های رسم الخطی قدیم‌ترین دستنویس‌های فارسی را بررسی کرد که هم از نظر تاریخ زبان فارسی و هم از نظر شیوه بررسی دستنویس‌های فارسی مقالات بسیار قابل توجهی هستند.

دیگر جزء قابل توجه از آثار متینی مقدمه‌هایی است که بر متون تصحیح‌شده‌اش می‌نوشت. او البته در انتخاب متون برای تصحیح بسیار با سلیقه عمل کرد و غالباً متونی را

جلال متینی (۱۳۰۷-۱۴۰۳) مصحح و پژوهشگر زبان و ادبیات فارسی، استاد و رئیس دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد، و مدیر مجلات ایران‌شناسی و ایران‌نامه بود. تصحیح‌ها و مقالات پرشماری که از او به جا مانده بیش از هر چیز نماینده دقت، نگاه علمی و روزآمد بودن اطلاعات و شیوه پژوهش اوست. او، چه در تصحیح متن و چه در مقالات خود، می‌کوشید که از ساده‌انگاری و تکرار بپرهیزد و در کنار احتیاط و وسواس، با دیدگاهی تازه به بررسی موضوعات بپردازد؛ با این حال هیچ‌گاه دچار حرص تازه‌گویی نشد و نوآوری قاعده‌مند را با بدعت بی‌اساس خلط نکرد.

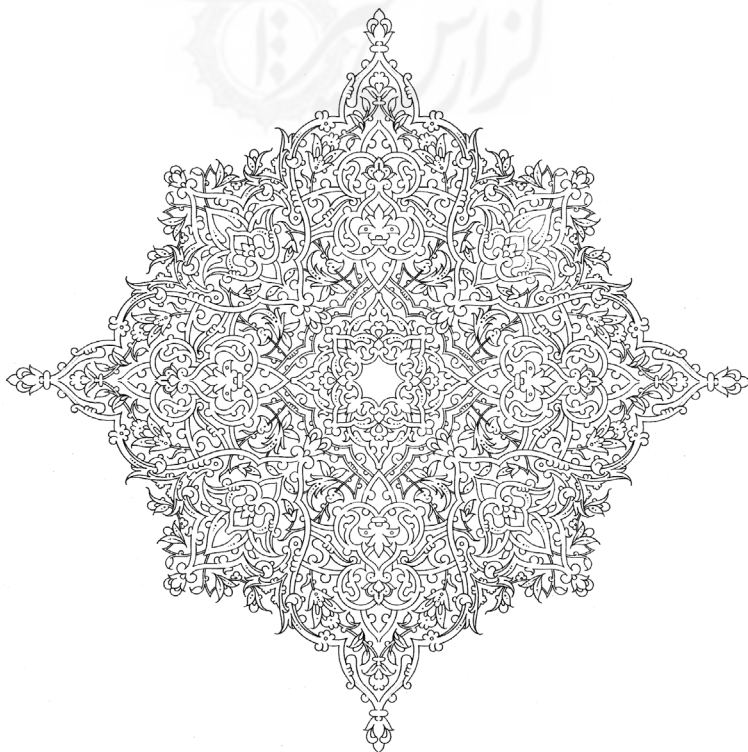
متینی به رسم الخط نسخه‌های قدیم توجه بسیار داشت و آن را نمودی از ویژگی‌های آوایی متون قدیم فارسی می‌دانست. تا پیش از مقالات و مقدمه‌هایی که او بر متون تصحیح‌شده‌اش نوشت، تصورات نادرستی درباره رسم الخط نسخه‌های قدیم وجود داشت و غالب مصححان گمان می‌کردند که کاتبان این نسخه‌ها افراد سهل‌انگار و کاهلی بوده‌اند که از دست‌نوشته‌های آنان نمی‌توان درباره کیفیت ادای کلمات در فارسی قدیم هیچ نتیجه‌ای گرفت. متینی از نخستین کسانی بود که این دیدگاه افراطی را به

قدیم و تحوّل آن در سده‌های مختلف نوشته، دیگر مقالات او نیز غالباً نمودار ذهنی پیش‌رو و نقادند. در روزگار او چیزی به نام «پژوهش پیکره‌ای» شناخته نشده بود، اما بعضی تحقیقات او، از جمله مقالاتی که درباره «سرو و تذرو» و «خیابان» نگاشته است، از قدیم‌ترین نمونه‌های پژوهش‌های پیکره‌ای در زبان فارسی به شمار می‌روند. روشن است که او به ابزارهای جست‌وجو در متون دسترس نداشت، اما وسعت دایره مطالعه، نظم در یادداشت‌برداری و انضباط ذهنی‌اش موجب شده بود که شواهد پرشماری برای موضوعات محلّ تحقیقش در دست داشته باشد و بتواند برای شکل دادن استنتاج‌های خود، آن‌ها را به شیوه‌ای نظام‌مند و کم‌خطا دسته‌بندی کند.

جلال‌متینی نمونه‌ای برجسته از پژوهشگران ایران‌دوست و دل‌سپرده به زبان و فرهنگ ایرانی بود که تمام همّ و توان خود را صرف خدمت به زبان فارسی و فرهنگ ایرانی کردند. او فعالیت‌های میراث مکتوب را می‌ستود و از این مؤسسه در جزء مؤسّسات فرهنگی موفق ایران، پس از انقلاب اسلامی، یاد می‌کرد. نام و یادش گرامی باد.

تصحیح کرد که از منظرهای مختلف (زبانی، علمی، نسخه‌شناختی، رسم‌الخطی، ...) قابل توجه و ارزشمند بودند. هدایة المتعلّمین فی الطب، تفسیری بر عشری از قرآن مجید، تفسیر قرآن کمبریج و تحفة الغرائب بعضی از متون ارزشمندی بودند که او تصحیح کرد. متینی بخش عمده‌ای از فواید زبانی، نسخه‌شناختی و رسم‌الخطی این آثار و نسخه‌های آن‌ها را استخراج می‌کرد و در مقدمه‌های مفصّل و دقیقی که می‌نوشت به دست می‌داد. خواندن مقدمه‌هایی که او بر متون تصحیح‌شده‌اش می‌نوشت خود می‌تواند یکی از سودمندترین کلاس‌های تصحیح متن و تاریخ زبان فارسی باشد. این مقدمه‌ها همچنین می‌توانند سرمشق خوبی باشند برای نوشتن مقدمه‌های دقیق، روشمند و پرفایده بر متون مصحّح.

مدیریت متینی بر مجلّات ایران‌شناسی و ایران‌نامه از او در زمینه نشریات علمی نیز چهره‌ای درخشان ساخته است. این دو نشریه در زمان مدیریت او مقالات ارزشمند بسیاری را در زمینه‌های مختلف فرهنگ ایرانی منتشر ساختند و خود متینی نیز مقالات بسیاری در آن‌ها به انتشار رساند. جز مقالاتی که درباره رسم‌الخط نسخه‌های

Gozaresh-e Miras

101

Quarterly Journal of Textual Criticism,
Codicology and Iranology
Third Series, vol. 7, no. 4, Winter 2022
[Pub. Winter 2024]

Proprietor:

The WRITTEN HERITAGE RESEARCH INSTITUTE

Managing Director & Editor-in-Chief:

Akbar Irani

General Editor:

Masoud Rastipour

Managing Editor:

Younes Taslimi-Pak

Cover:

Mahmood Khani

Print:

Miras

No. 1182, Enghelab Ave.,
Between Daneshgah St. & Abureyhan St.,
Tehran, Iran

Postal Code: 1315693519

Tel: 66490612, **Fax:** 66406258

Website: www.mirasmaktoob.com

E-mail: gozaresh@mirasmaktoob.ir

Table of Contents

Editorial

Jalal Matini and His Contributions to the Persian Written Heritage 3-4

Articles

Takhbīr al-Kalām: A Newly Found Work by Sayf al-Dīn Isfarangī on the Reasons for Revelation of Some of the Quran's Surahs and Verses / Behrouz IMANI 5-9

A Remnant of the Seljuq Period in Aleppo / Ahmad KHAMEYAR 10-12

A Few Mongolian Words and Expressions in *Al-Wasā'il Ilā al-Rasā'il* / Ali SAFARI AQ-QALEH 13-19

By the Might of the Royal Arm: on the Georgian Name of Allāhwerdī Khān / MohamadSadegh MIRZAABOLQASEMI 20-22

In Defense and Devotion: Affective Practices in Early Modern Turco-Persian Manuscript Paintings / Christiane GRUBER; Translated by Nastaran NEJATI 23-50

Three Etymological Notes / Hassan REZAI BAGHBIDI; Translated by Milad BIGDELOO 51-54

Some Evidence for the Accuracy of Bundari's Translation of *Māda Sihr* to *Nāqatu Binti Thalāthīn* / Hossein SHAHRABI 55-63

On the Monostichs and Quatrains of Hussayn 'alī Mīrzā Farmānfarmā / AliReza KHAZAI 64-69

An Introduction to the Challenges of Cataloging Persian Manuscripts in Poland: An Overview of the Manuscripts of *Bahār-i Dānish* and *Ṭuṭī Nāma* in Warsaw and Wrocław / Stanislaw Adam JAŚKOWSKI 70-80

Newly Discovered Poems of Khālis-i Astarābādī / Seyyed Hadi MIRAGHAI 81-87

Reviews and Critiques

A Contemplation on the Edition of *Ahsan al-Qiṣaṣ*: Collating the Edited Text with the Base Manuscript (Preserved in the Library of Celebi Abdullah in Turkey) / Seyyed Reza MOUSAVI HAFTADOR 88-99

A Review of the Textual Variations Between the Edited Text of *Zarrin Qabā Nāma* and a Newly Discovered Manuscript / Sadegh ARSHI 100-113

Essays on Research

What Does an Etymologist Do? (15) / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI 114-117

Iran in Ottoman Texts and Sources (28)

Life and Works of Freyduṅ Beyk / Nasrollah SALEHI 118-122